

Uzun, Aybike (2020). Prof. Dr. Erhan Aydın, Sibiryada Türk İzleri: Yenisey Yazıtları, İstanbul: Kronik Kitap, 2019, 301 s., *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2020/15, s. 217-220.

DOI: 10.46400/uygur.649289

Prof. Dr. Erhan Aydın, *Sibiryada Türk İzleri: Yenisey Yazıtları*, İstanbul: Kronik Kitap, 2019, 301 s.

[Kitap Tanıtım ve Değerlendirme / Book Review]

Aybike UZUN*

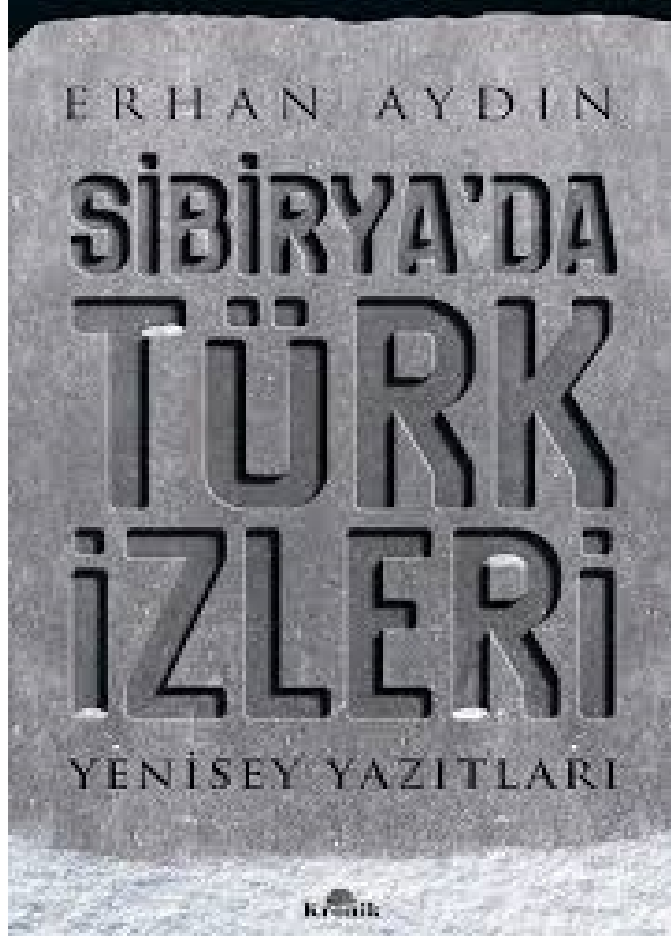
Geliş Tarihi: 20.11.2019

Kabul Tarihi: 11.06.2020

Türklerin tarih sahnesine çıktığı coğrafya Türkistan olarak da bilinen Orta Asya'dır. Bu coğrafyada doğuda Baykal Gölü'nden batıda Hazar Denizi ve Ural Dağları'na kuzeyde Sibiry topraklarından güneyde Tanrı Dağları ve Gobi Çölü'ne kadar geniş bir alanda hüküm sürmüşlerdir. Türkler, yaşadıkları coğrafyalara kendi kültürlerini, dillerini, inançlarını ve tarihlerini hem sözlü olarak hem de kendi alfabeleriyle taşlara kazıyarak bırakmışlardır. Bugün taşa kazınan yazıtların en bilineni Köktürk yazıtları olmasına rağmen Yenisey yazıtları Köktürk yazıtlarından önce dikilmiştir.

Yenisey yazıtlarının bulunmasıyla kadim Türklerin hüküm sürdüğü coğrafyaya açıklık getirilmiştir. Türk kültürü/medeniyeti bu sayede bilinen en eski devirlere taşınmıştır. Türk runik harfli metinlerinden olan Yenisey yazıtlarının tarihi serüveni Tuva ve Hakasya içinden geçen Yenisey ırmağı yakınlarında bulunan bir ağaç kabuğuyla başlamış ve bugüne kadar birçok yazıt elde edilmiştir. Bahsedilen keşifler ile Yenisey yazıtları üzerinde pek çok bilim adamı çalışmalar yapmıştır.

Bugün Türk runik harfli metinler üzerinde araştırma gerçekleştiren bilim adamlarından biri Prof. Dr. Erhan Aydın'dır. Aydın, bizzat yazıtların bulunduğu merkezlerde bulunarak çalışmalarını gerçekleştirmiş Türklük bilimine pek çok eser kazandırmıştır. Bu zamana kadar yayımlanmış olan eserlerinden biri de "*Sibiryada Türk İzleri: Yenisey Yazıtları*" adlı eseridir. Bu çalışmada ise konusu eserin tanıtımı ve incelenmesi yapılacaktır. Kitapta yer alan bölümler incelenerek yapılan çalışmanın alana ve araştırmacılara katkıları irdelenecektir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: aybikeuzun.au.38@gmail.com
Orcid: 0000-0001-7682-8494

Prof. Dr. Erhan Aydın'ın Kronik Kitap yayınları tarafından yayımlanan “Sibirya’da Türk İzleri: Yenisey Yazıtları” adlı eseri ön söz, kısaltmalar ve giriş kısmının yanında on bölümden oluşmakta eserin sonunda kaynakça bölümü yer almaktadır.

Eserin “Ön Söz” kısmında yazar, 2007 yılında başlamış olduğu Yenisey yazıtları üzerindeki çalışmasının 2013 yılında Ankara’da yayımlandığını belirtmiştir. Çalışmasında Yenisey yazıtlarının bilinenlerini bir araya toplamıştır. Ardından “Yenisey Yazıtları” adıyla 2015 yılında yeni yayımının gerçekleştiğini ve bu baskıda önceki naşirlerin okuma önerilerine sözcükler hakkındaki notlar bölümünde değinmiştir. Çalışmada sözcük ve sözcük grupları hakkında açıklamalar yaparak mevcut olan tüm yazıtları göz önüne almış, konuyla ilgili görüşlere yer vermiştir. Aydın, çalışmasında her yazıtın altına özel bir kaynakça hazırlamış olup yazıtla ilgili tüm yayınların bir araya getirilmesini sağlamıştır. Çalışmanın önceki baskılarında da aynı sistemin uygulandığını dile getirmiştir. Yazıtların altında yapılan çalışmalara yer verilmesinin nedeni atıf yapmanın dışında yapılan çalışmaların çokluğu ile yazıtın değerini göstermek istemesidir. Eserde, bir önceki çalışmalarda olduğu gibi yazıtlar numaralarına göre sıralanmıştır. Yazıtta geçen bazı sözcükler ile açıklanması gereken yapılar hakkında bilgiler de yazıtların altına eklenmiştir.

Çalışmanın Giriş bölümünde Aydın, Yenisey yazıtları ile daha çok bugünkü Tuva ve Hakasya sınırları içerisinde yer alan yazıtların anlaşıldığını söylemektedir. Yazar, Yenisey yazıtları üzerine çalışan araştırmacıların söz konusu yazıtların Köktürk yazıtlarından önce mi yoksa sonra mı dikilmiş olduğu sorusu üzerine tartışıklarını ifade eder. Aydın, önceki çalışmalarda Yenisey yazıtlarındaki harflerin çeşitlilik göstermesi, Köktürk yazıtlarındaki bazı harflerin bu yazıtlarda başka sesleri karşılması gibi sorunlar üzerinde durulmuş olduğunu söylemiştir. Fakat bu araştırmalar, Yenisey yazıtlarının önce dikildiği hâlde Köktürk ve Uygur yazıtlarının gölgesinde kalmış olmasını yeterince açıklamamaktadır. Aydın’a göre yukarıda belirtilenlerin yanında yazıtların tamamının tarihsiz oluşu ve veciz ifadelere benzeyen kalıplaşmış cümleler içermesi de yazıtlara ilginin az olmasına neden olmaktadır. Ayrıca Yenisey yazıtlarını diğer yazıtlardan ayıran özelliğin kapalı é sesinin farklı bir işaret ile gösterilmesi olduğu bilinmektedir. Çalışmada kapalı é sesi taşıyan sözcüklerin tarihi gelişiminin kolay izlenebilmesi için sözcük yazımına müdahale edilmemiş bu ses gösterilmemiş olsa da eserde kapalı é ile gösterimi yapılmıştır. Köşeli parantez “[]” ifadesinin metinde bulunduğu tahmin edilen ancak seçilemeyen harf ya da sözcükleri temsil ettiğini “< >” ifadesinin ise yazıcının unuttuğu ancak olması gereken harf veya sözcükleri aynı zamanda silinmiş harflerle satırdaki aşınmaları göstermiştir.

Aydın, yapmış olduğu çalışmasında okuyucunun bilgiye daha kolay ulaşmasını, bilginin daha sistematik ve anlaşılır olmasını sağlamak amacıyla yazıtları numara sırasına göre vermiştir. Bunun yanında Türk runik harfli metin, transkripsiyon ve Türkçe çevirisini alt alta vererek okuyucuyu sürekli sayfa karıştırmaktan kurtarmıştır. Asıl kaynakçadan ayrı olarak her yazıtın altına ilgili kaynakça bölümü eklemiştir. Böylece okuyucunun o yazıt hakkında yapılan çalışmaları görmesini planlanmıştır.

“Yenisey Yazıtları Hakkındaki İlk Bilgiler ve Bulunuşu” başlığı kitabın birinci bölümüdür. Aydın, Yenisey yazıtlarının ilk izlerine rastlanılan 1675 yılından itibaren yazıtların; kimler tarafından bulunduğu, nerede olduğuna ve nasıl isimlendirildiğine yer vermiştir. Bu bölümde araştırmacıların çalışmalarında söz konusu yazıtlara nasıl yer verdikleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü “Yenisey Yazıtlarıyla İlgili İlk Çalışmalar” başlığını taşımaktadır. Aydın, bu bölümde Türk runik alfabesinin çözülmesinin ardından W. Radloff’un 1895 tarihli çalışmasını bu alanda yapılan ilk derli toplu ve bilimsel çalışma olarak göstermiştir. Ardından eski Türk yazıtları alanında ilk akla gelecek isimlerden olan Hüseyin Namık

Orkun'un araştırmalarından bahsederek Yenisey yazıtlarıyla alakalı yapmış olduğu çalışmaları zikretmiş, bunun gibi birçok araştırmacının çalışmalarına yer vermiştir.

Aydın, eserinin üçüncü bölümünü "Yenisey Yazıtlarıyla İlgili Türkiye'de Yapılan alışmalar" olarak adlandırmıştır. Çalışmanın bu bölümünde eski Türk Yazıtları alanında önemli katkıları olan Hüseyin Namık Orkun'un çalışmaları başta olmak üzere Osman Nedim Tuna, Talat Tekin, Osman F. Sertkaya, Mehmet Ölmez gibi araştırmacıların bu alanda yaptıkları çalışmalardan bilgiler vermiştir. Bunun yanında Aydın, Yenisey Yazıtlarıyla ilgili Türkiye'de yapılmış ve önemli gördüğü çalışmalarını ilgili kısmın sonunda liste hâlinde vermiştir.

"Yenisey Yazıtlarıyla İlgili Sorunlar" başlıklı dördüncü bölüm, "Yenisey Yazıtlarının Adlandırılması ve Numaralandırması", "Yenisey Yazıtlarının Envanter Bilgileri ile İlgili Sorunlar", "Güney Yenisey Yazıtları Sorunu" alt başlıklarından oluşmaktadır. İlgili bölümde Aydın, ilk olarak Yenisey yazıtlarının adlandırılması ve numaralandırılması sorunları üzerinde durulmuştur. Bu konuda en önemli sorunun bir araştırmacının kullandığı adlandırma ve kısaltmaların, başka araştırmacılar tarafından kullanılmamasından kaynaklandığı ve yazıt sayısının da bu gibi sorunlara neden olduğu belirtilmiştir. Bölümün ilerleyen kısımlarında ise başta W. Radloff ve H. Namık Orkun olmak üzere pek çok araştırmacının çalışmalarında ele aldığı adlandırma ve numaralandırmalara yer verilmiştir. İkinci alt başlıkta ele alınan konu, Yenisey yazıtlarının envanter bilgileriyle bağlantılı olan sorunlardır. Aydın, bu bölümde Yenisey yazıtlarının nerede olduğuna dair çelişkili bilgilerin verilmiş olduğuna değinmiştir. 2013 yılında Yenisey yazıtlarının bulunduğu Tuva ve Minusinsk'e yaptığı gezide Tuva Müzesinin yer değiştirmesi nedeniyle envanter numaralarının değişmiş olduğunu fark etmiştir. Bu nedenle 2013 yılında yapılmış çalışmasında verilen envanter numaraları incelenen çalışmada kullanılmamıştır. İlgili bölümün ilerleyen kısımlarında ise bazı yazıtların bulunduğu yerler hakkında çeşitli bilgiler vermiş ve bu yerleri liste hâlinde açıklamıştır. Bölümün son alt başlığında ise Güney Yenisey yazıtları sorununu ele almıştır. Bu bölümde Kapel'ko tarafından bulunan yazıtlardaki harflerin diğer Yenisey yazıtlarındaki harflerden farklı olması sebebiyle Güney Yenisey yazıtları bölümüne aktarılışı üzerinde durulmuştur. Güney Yenisey yazıtlarının farklı bir alfabe ile yazıldığını savunan Kızlasov'un çalışmasında ele aldığı on sekiz tane Güney Yenisey yazıtının diğer Yenisey yazıtları karşılaştırılması tablo olarak ortaya konulmuştur. Bu konunun ise araştırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Kitabın beşinci bölümü "Numaralı Yenisey Yazıtları" başlıklıdır. Aydın, yüz elli dört yazıtı numaralandırarak incelemiştir. Bölüm içerisinde ilk olarak yazıtın ismi, yazıtın nerede bulunduğu, kimler tarafından tanıtıldığı, hangi müzede yer aldığı, hacmi ve kaç satırdan olduğu aktarılmıştır. İkinci olarak yazıtın Türk runik harfli metni, transkripsiyonu ve satır numaraları verilerek Türkçe evirisi yapılmıştır. Her ele alınan yazıtın hakkında yapılan alışmalar "Kaynakça" başlığı altında verilmiştir. İncelenen yazıtların satır numaralarına göre metinde geçen bazı sözcükler ve açıklanması gereken yapılarla ilgili bilgiler "Notlar" başlığı altında zikredilmiştir.

"Numarasız Yenisey Yazıtları" eserin altıncı bölümüdür. Aydın, bu bölümde yirmi bir yazıt üzerine inceleme yapmıştır. Her yazıt, bir önceki bölümdeki gibi isim, yer aldığı coğrafya vb. şekilde oluşturulmuştur. Yazıtların verililişi, transkripsiyonu, Türkçe evirisi yanında "Kaynakça" ve "Notlar" başlığı altında da bilgiler verilerek eserin tamamında bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

"Dizin" kitabın yedinci bölüm başlığıdır. Aydın, bölümde ilgili yazıtların dizinlerini hazırlarken sözcüklerin ilk olarak anlamlandırılmasını ve sözcüklerin nerede geçtiğini belirtmek için eğik çizgi "/" işaretinin sol kısmına yazıtın numarasını, sağ kısmına ise yazıtın satır numarasını yazmıştır. Bu yöntemle sözcüklerin tespitinin daha kolay olmasını amaçlamıştır.

Eserin son bölümünde “İncelenen Sözcük ve Sözcük Grupları Dizini” yer almaktadır. Burada yazıtlarda incelenen sözcüklerin kaç kez geçtiğine yer verilmiştir.

Son olarak, Türklerin yaşayışlarından, kültürlerinden ve tarih boyunca kullanmış olduğu alfabelerden izler taşıyan Yenisey yazıtları, bu eserle birlikte Türklerin tarihine ulaşmaya, hüküm sürdüğü coğrafyalardan haberdar olmaya vasıta olmuştur. Bu eser, Yenisey yazıtları bağlamında çalışma yapacak olan araştırmacılara tüm bölümlerde uygulanan sistem sayesinde bilgiye daha kolay erişim imkânı sağlamıştır. Aydın'ın bu çalışması, Türk runik harfli yazıtları yeni, bütüncül bir yaklaşımla ele almış olmasından ve okura katkı sağlayacağından dolayı önem arz etmektedir. Kadim Türklerin kültürlerini yazılı eserler yoluyla çalışmasına taşımış olan Prof. Dr. Erhan Aydın'a katkılarından dolayı teşekkür ederiz.